

FUTBOLUN GİZEMLİ DÜNYASININ SOSYO-KÜLTÜR, KİMLİK VE MİTOLOJİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: İKİ KULÜP ÖRNEĞİ

Evaluation of Football' Mysterious World in Terms of Socio-Culture, Identity and Mythology: A Case of Two Clubs

Обзор таинственного мира футбола в контексте социальной культуры и мифологии

Ali Osman ABDÜRREZZAK*

Gazi Türkiyat, Bahar 2015/16: 51-69

Özet: Bu çalışmada spor dallarından biri olan futbolun birçok işleve sahip olduğu tespit edilmiştir. Temel işlevinin fiziki rahatlama ve zinde kalma olarak görüldüğü bu spor dalının ekonomik, kültürel, psikolojik ve sosyolojik açıdan da pek çok işlevi kapsadığı görülmektedir. Futbol mitsel uygulamalardan günümüz popüler kültüre kadar hayatın pek çok evresinde insanlar üzerinde etki bırakmıştır. Fanatik bireylere sahip futbol kulüplerinin bağlayıcılığı, takımlara ait simgeler, kitle iletişim araçları aracılığıyla yapılan yorumlar, haberler ve programlar, endüstrileşen futbolun birer göstergesidir. Bu çalışmada fanatizm, hooliganlık, taraftar arasındaki kavramsal farklılıklar ve kimlik arayışına değinildikten sonra bir kent ritüeli olan futbol farklı bakış açısı ile değerlendirilmektedir. Beşiktaş ve Lazio kulüpleri bağlamında fanatizm ve taraftar gurupları tartışıldıktan sonra her iki takımın logolarındaki hayvan kültü ve takımların renkleri Türk mitolojisinde renklerin anlamları bağlamında değerlendirilerek benzer ve farklı yönler açıklanmaktadır. Sloganlar ve söylenen marşların temelinde yatan sosyo-kültürel ve psikolojik unsurlara değinilerek futbolun bir spor dalı olmasının yanında gizemli dünyası açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, kültür, kimlik, mitoloji, kulüp

Abstract: In this study, it was determined that football which is one of the sport branches has lots of functions. This sport branch whose physical function seems to be relaxation and keeping fit includes lots of functions in terms of cultural, psychological. Football have affected the people in lots of stages from mythical practices to today's popular culture. From mythological practices to popular culture now; that is to say in every period of life, football is seen to be a ritual phenomenon. The connectivity of the football clubs having fanatic persons, the symbols belonging to team, comments, news and programmes by the help of media-mass products are the indicator of industrialized football. In this study, after the semantic differences among being fan, hooligan, supporter and identity seek are stressed, football which is a city ritual is assessed in a different view. In the context of Beşiktaş and Lazio teams, after discussing about fanatics and supporter groups, the animal cult in the two teams' logos and the meanings of the teams' colours in the context of Turkish mythological culture colours are assessed and also the similarities and differences are explained. It is tried to appear the magic of football besides being a sport emphasizing psycophysiological facts in the basic of slogans and the chants.

Key Words: Football, culture, identity, mythology, club

Аннотация: В данном исследовании установлено, что футбол который является одним из видов спорта имеет при себе много функций. Известно, что основная функция футбола это физическая релаксация и поддержание формы, но вместе с этим установлено его экономическое, культурное, психологическое и социальное влияние. Футбол со времен мифов до сегодняшней популярной культуры имеет большое влияние на людей во многих этапах

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Kastamonu/TÜRKİYE. ali-37@hotmail.com

жизни. Футбольные клубы со своими фанатами, ихние символы, комментарии передающиеся через средства массовой коммуникации, новости и программы показывают индустриализацию футбола. В этой статье анализируется фанатизм, хулиганство, различные понятия между фанатами, поиск идентичности, а также футбол который является городским ритуалом. Автор прослеживает фанатизм и фан-группы в контексте клубов Бешикташ и Лацио, культ животного отраженного в обеих командных логотипах и цвета употребленные командами, после этого выявляются сходства и различия этих цветов с точки зрения турецкого мифологии. Выявляется таинственный мир футбола путем определения социально-культурного, психологического значения ихних лозунгов, маршов.

Ключевые слова: футбол, культура, идентичность, мифология, клуб

I. Giriş

Futbol, sporun en çok rağbet gören ve ilgi çeken dalıdır. Futbolun diğer takım oyunlarından daha çok taraftar bulması, sevince, üzüntüye neden olması, uluslar arası maçlarda vatan sevgisini doruğa çıkarmasının arkasında birçok neden olmalıdır. Sadece sağlıklı bir bedene kavuşmak için oynanmayan futbolun etkileyici bir yapısı vardır. Bu yapıyı besleyen, tarihi, kültürel, mitsel, sosyal, psikolojik unsurlar yer almaktadır. Futbolun tarihsel süresi içerisinde Orta Asya'da "Tepük"¹ ad ile oynana bir oyundan bahsedilmektedir. Tepmek eyleminin oyuna verilen adı olarak karşımıza çıkan tepük kavramı daha sonra yabancı kökenli ayaktopu manasına gelen futbol kavramı ile karşılık bulmuştur.

"Mermerlerin, beştaşların ve topun erken dönem dini ritler ile bağlantısı olduğu muhtemeldir" (Patrick 1903: 108). Mitsel olarak ele alındığında ise topun şeklinin gök ve kâinat cisimlerine olan benzerliği ve gök cisimlerinin birbirlerine olan üstünlüğünün olduğu düşüncesinde, günümüzdeki futbol sahasının "dikdörtgen"² olmasının nedenini belirleyen mitsel inanışlar yer almaktadır. Futbolun mitsel yapısı günümüzde ortadan kalkmış ve kent ritüeli hâline gelmiştir. Honko (2009:206-209) giriş/geçiş, takvimsel ve kriz ritlerinden bahsederken "*dönemler hâlinde ortaya çıkan, topluluk tarafından organize edilen ve baharın gelişine dair ritler olarak tanımlanmıştır*". Görüldüğü gibi dini ve milli bayramlarda yapılan ön hazırlıklar ve kutlamaları

¹"Divan-ı Lûgat-it Türk " de XI. Yüzyıl Türk coğrafyasının spor, oyun ve eğlence hayatı üzerine oldukça zengin malumatlar sunmaktadır. Top oyunları ile ilgili olarak Tepük, Çögen, Top yuvarlaşmak gibi oyun ve oyun kavramlarından bahsedilmektedir. Eski Türk boylarının Orta Asya'da "Tepük" adıyla andıkları bir ayak topu oyunu oynadıklarından bahis vardır. Türklerin "**Tepük**" oynarlarken kullandıkları malzeme oval kalıplara dökülen iğ bağırsağı biçiminde dökülen kurşun kitesinin üzerine keçi kılı veya keçe sarılmak suretiyle elde edilen aracı ayakla sektirmek suretiyle oynadıkları yazılıdır. zamanla bunların değişime uğradığı ve daha yumuşak cisimlerden yapılmış topların tercih edildiği, bunun için de içi hava ile doldurulmuş ve yuvarlanmış kuzu tulumlarının kullanıldığı yine aynı eserden öğrenilmektedir. (Türk Futbol Tarihi, Cilt 1, Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları, Gül Basım YayınAŞ, Haziran,(1992).s.8)

²Top ayı simgeler, dört köşeli saha ise dört yönüyle dünyayı. Ya da Çin kültüründe yer alan ifadeye göre: Futbolda yer ile gök uzlaşmaz ilkeler olarak çatışmaz, bilakis ahenk dolu bir bütün oluşturur. (TheoStemmler (2000). Futbolun Kısa Tarihi. Ankara: Dost Kitapevi, s.17).

kendimizin oluşturduğu zaman aralıklarında gerçekleştiririz. Günümüzde futbolunda takvimsel ritlerin bir parçası olduğu söylenebilir. Çünkü takımlarını destekleyen taraftarların aylar öncesinden kombine biletler almaları, takım renklerinden oluşan sembolik eşyaları satın almaları, ruhsal olarak kendilerini gelecek maçlara hazırlamaları ve takımlarını desteklemek, kazanmaları için dualar etmek ya da belli totemler uygulamak, kazandıkları takdirde adaklar adamak gibi birçok ritüelin olduğu görülür.

Günlük hayatın stresinden, yoğunluğundan uzaklaşmak ve sağlıklı bir bedene sahip olmak için yapılan spor dalları aynı zamanda boş zamanı değerlendirmek, eğlenmek, günlük işlerden uzaklaşmak için rahatlatıcı bir eylemdir. Özdemir (2005: 65) futbolu *“binicilik, tenis, basketbol, kano, yüzme, okçuluk, yürüyüş, jimnastik gibi sporların rahatlıkla yapılabileceği ortamların olduğunu”* belirterek fiziksel ve psikolojik rahatlama aracı olarak *“kent kökenli eğlenceler kümesi”* içerisinde ele almıştır. Bireysel ya da takım hâlinde yapılan sporlar birbirlerinden rekabet unsuru çerçevesinde farklılık gösterirler. Bireysel yapılan egzersiz, jimnastik, koşu gibi spor dalları ile takım hâlinde yapılan futbol, voleybol, basketbol gibi spor dalları psikolojik olarak insanlara farklı bir amaç yükler. Bu amaç doğrultusunda takım ruhunu taşıyan spor dalları, taraflar arasında savaşçı bir ruhu da beraberinde getirir. Çünkü takım ya da grup *“kendine ait bir dizi değer ve normu olan sosyal bir birim”* olması, futbol gibi takım oyununa dâhil sporcuların ve her bir takımların kendi taraftarları ile futbolcuları birbirlerine bağlayan esrarengiz gücün meydana çıkması futbol sahasını arenaya, futbolcuları savaşçılara ve taraftarları da destek gruplarına dönüştürmektedir (Şerif 1996: 144). İlk bakışta spor boş zamanın değerlendirilmesi olarak algılanır. Haftanın belli gün ve saatlerinde arkadaşlar arasında amatörce yapılan futbol maçların elbette boş zamanı değerlendirmek adına gerçekleştirildiği söylenebilir. Ancak endüstri sektörü olarak karşımızda duran futbol gerçeği ve futbol pazarı boş zamanı değerlendirme algısını tamamen ortadan kaldırmaktadır. O hâlde boş zamanların *“çalışmaya adanmış zamanlar olarak geçirilmektedir”* iddiası kabul görür bir nitelik taşımaktadır (Aydoğan 2004: 166). Bir meslek hâline gelmiş futbolun kendine özgü endüstrisinin olduğu, kazanmaya, yarışmaya özgü olarak görünen futbolun finansal bir pazar hâline geldiği de açıktır. Böylece endüstrileşen futbol sektörü de *“kesin kurallar içinde yapılması zorunlu”* hâle gelmesi *“boş zaman uğraşı olmaktan çok tam gün çalışma gerektiren”* bir meslek hâline geldiğine işaret etmektedir (Kurthan 2003: 40). Endüstrileşmesi sayesinde büyük firmaların kendi reklamlarını yapmak ve kazançlarına kazanç katmak için futbolu seçmeleri futbol sektörünün sadece kendi pazarına değil başka pazarlarında kar elde etmesine katkı sağlamaktadır. Türkcell, Cocaturca, Ülker, Avea, Toyota, Türk Telekom gibi büyük şirketlerin *“kitleleri asgari ücretlerle ve işsiz bırakanlar”*, kitlelerle bir olmaları paradoksal bir durum olarak görünür (Erdoğan 2008: 43). Spor endüstrisinin oluşması, diğer sektörler ile olan bağların sonucunda sürekliliğine korumaktadır. Stadyumların kenarlarındaki reklam panoları ve bazı televizyon kanallarında gösterilen maçların belli bir ücret ödenmesi

koşulu ile izlenebilmesi de futbolun ticari kaygısını göstermektedir. Televizyon ekranında futbolun takip edilebilirliği futbolu “*kültür endüstrisinin en gözde araçlarından biri hâline getirmiştir ve kitlelerin ideolojik özelliklerde ekonomik açıdan yönlendirilmesinde aktif rol oynamıştır*” (Arık 2004: 196). Bireylerin taraftar, fanatik ve holigan olma ile kimlik arayışı içersine girmeleri arasındaki ilişkinin nasıl geliştiği bu çalışmada değinilmesi gereken öncelikli konu olduğu kanaatindeyiz.

TARAFTAR GRUBU İÇERİSİNDE FANATİK, HOLİGAN KAVRAMLARI VE KİMLİK ARAYIŞI

Taraftarların bir gruba ait olmalarından öteye bağlılıklarını aşırı tepkiler vererek gösterme durumuna fanatizm, bu misyonu taşıyan kişilere ise fanatik denilir. “*Takım tutma ve fanatizm kazanma-kaybetme, yenme-yenilme, gurur duyma-üzülme, alay etme-alay edilme, kendi-sömürüsüne-kendinin psikolojik tatminler elde etmesi için katılma ve bundan haz duyma, kendini eşleştirdiğin (bağdaştırdığın) bir şeyin üstünlüğünden zevk alma gibi duygular ve tutumlarla ilgilidir*” (Erdoğan 2008: 42). Güçlü olanın yanında olmak, fiilen olmasa da manevi olarak takımının yenmesini arzu eden taraftar genellikle kadro olarak güçlü, camia olarak büyük, diğer takımlara oranla daha çok taraftara sahip olan takımları tutarlar ki bu takımları Türkiye’de üç büyükler adı altında Fenerbahçe, Galatasaray ve Beşiktaş oluşturmaktadır. Bu üç takım da İstanbul takımları olmasına rağmen Türkiye’nin her yöresinden en çok taraftar kitlesine sahip olma özelliğine sahiptirler. Bunun yanında bağlayıcılık özellikleri açısından fanatik gruplara da sahip olmaları görünen bir gerçektir.

Fanatizm bazen kendi doğrularını genel kabul görmüş doğrular olduğuna inanarak olumsuz hareket sergileyebilirler. Holiganlık ise sadece zarar vermek, olay çıkarmak için yapılan davranışlar olmakla birlikte taraftarı oldukları takımın maçı kazanması ya da kaybetmesi önemli olmayan ve holigan diye adlandırılan kişilerden ibarettir. Bu çalışmada holiganizm ve holigan kavramlarından bahsetmekle yetinilmesine rağmen özellikle “*Güney Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde futbol kulüplerinin militan fanatikleri desteklediklerini*” bilmek holiganlık olgusunun her zaman tek başına değil, bilinçli olarak oluşturulduğuna da işaret etmektedir (Spaaij 2005: 6). Özellikle fanatizm üzerinde durularak gerçekten taraf olabilmeyen sorumlulukları, galibiyet ya da mağlubiyet sonrasındaki davranışsal farklılıkları ve hangi durumlarda hangi statüdeki kişilerin şiddet eğiliminde oldukları belirlenmeye çalışılacaktır. Putperest toplumlarda kendi yaptıkları putlara tapan insanlarda bir süre sonra nesneleşmeye başlayarak putların gücünün arttığı, onu yapan insanın gücünün ise azaldığını Yabancılaşmanın tarihsel sürecini aktarıken ele alan Cevat Özyurt (2005: 187-188) çalışmamızdaki holigan kavramının nasıl ayırt edilebileceğine ışık tutmuştur. Holigan taraftarı olduğu takıma üst bir kimlik kazandırarak kendince ahlak ve hukuk çerçevesi çizen ve sonrasında amacının dışına çıkarak davranış bozukluğu sergileyen birey konumundadır. Diğer bir deyişle kendi iradesi dışında tarafı olduğu futbol takımına bağlı olduğu ve bir süre sonra kendi bilişsel

yaratımlarının güdümüne girerek olumsuz davranışlar sergileyen ve de bu davranışları meşrulaştırmak için bağlı olduğu takım adına hareket eden kişidir.

Bir kitlenin içerisinde yer alan kişilerin *“farklılıklarından kurtulduğu ve kendilerini diğerleriyle eşit hissetti an”* statülerinden kısa bir süre kurtuldukları andır (Canetti 2003: 18). Mal, mülk, statü sahibi olan bireylerin toplumdaki yerlerini korumaları için verdikleri sosyo-psikolojik çabalar kişinin kendisinden çok aslında başkaları için verdiği çabalardır. Statüyü kaybetme korkusu, hiyerarşik düzende alt sınıfa dâhil olma korkusu gibi etkenler futbol maçlarında ortadan kalktığı görülür. Fanatiklik olması gerekli bir durum gibi gözüktür. Dokunulmazlık, özgürlük, ruhsal arınma/rahatlama gibi hisler uyandırır. Fanatiklik stadyum dışarısındaki yaşamda maske takıp gezen bireyin maskesini çıkarıp artık sosyal statüsünün gerektirdiği rolü oynamasına gerek kalmadığını gösteren bir gerçektir. E. Canetti (2003: 380) *“insanın, maskeyi dışarıdan görenlere temsil ettiği gizin, maskenin içinde olan kendisi üzerinde de bir etkisinin bulunması gerekir; ama bu açıkça aynı etki olamaz”* diye ifade etmesi, stadyumda taraftar grubu içerisinde yer alan kişi için aynı değildir. Artık birey sosyal ortamın değişikliği söz konusu olduğundan futbolun büyüdü havası içerisinde yerini alır. Taraftar olarak kişinin slogan atma, sevinç çığlıkları atma, küfür etme, pankart açma gibi sahip olduğu bir takım hakları vardır. Daha doğrusu bunları yapması gerektiğini düşünür.

Yukarıda ifade edilen kavramların temelinde özel gruplaşma çabası yatmaktadır. Bu gruplar *“topyekûn toplumun bünyesi içindeki mücadele ve anlaşmalarda gözüktür rolleri”* mevcut olmasının yanında düzenli kolektif tutum ve davranışlara da sahiptirler (Bozkurt 1972: 64). Taraftar grupları nicelik açısından fazlaca bir araya gelen kişilerden değil, inanç bağlamında kendilerine özgü roller üstlenen, gözlenebilir, kolektif bir amacı olan bireylerden oluşmaktadır. Birlikte hareket edilmeyi sağlayan, davranış birliğine neden olan futbol şehir yaşamında ritüelistik bir özellik taşımaktadır.

KENT RİTÜELİ İÇERİSİNDE FUTBOL

Eğlenceli vakit geçirmek, boş zamanı değerlendirmek, yoğun iş hayatından uzaklaşmak, psikolojik ve bedensel rahatlık sağlamak için oynanan futbol, bir oyunun ötesinde hayatın içerisinde yer alan, kent hayatı içerisindeki bir takım ritüellere sahip büyüleyici bir etkiye sahiptir. Eker'in fanatiklik üzerine *“futbol endüstrisinin en önemli destekleyici faktörü ise, fanatik taraftardır. Fanatiklik, gönüllü katılım içinde gerçekleştirilen bir kent ritüeli”* olduğunu belirtmesi ritüelin bilinçli ya da bilinçsiz olarak hayatın her evresinde var olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Eker 2010: 174). Taraftarların sözleri ve hareketlerinin bir bütünlük içerisinde yazılı bir kural olmaksızın, kalıplaşmış ifadeleridir. *“Grup içinde özellikleriyle tür oluşturan üyelerin sabitlemiş gösterilerini belirtmek için kullanılan”* ritüel *“ifade ve hareketlerin*

birliği” olarak ifade edilir (2006: 299-302). Bu bağlamda kent ritüeli kavramının futbol taraftarlığı ve fanatizmin olgusu için tamamlayıcı olduğu görülür. Tarihsel süreç içerisinde oyun algısındaki değişiklik ile birlikte sıradanlaşan bir özellik olarak endüstrileşerek ekonomik bir unsur hâline gelmiştir. Futbol oyunlarına özel mekânların halkın hizmetine sunulması da futbolun yalnızca sahalarda veya mahalle aralarından çıkarıp kafe kültürünün bir öğesi hâline getirmiştir. Zijderveld (2010: 179) sıradanlaşan davranışlar bağlamında *“anamlı buluşçu oyun (play)’un zamanla rutin-oyuna (game)”* dönüştüğünü belirterek futbolun oynandığı arenalardan çıkarak karşı konulamaz teknolojik gelişmeler ile mekânsal değişime uğramasının sonucunda siber kültür öğesi olduğunu belirtmektedir. Konsol oyunları kapsamında futbol oyunlarına rağbet birçok playstation oyun salonlarının açılmasına neden olmuş ve taraftarlık olgusu zamansal olarak da değişime uğramıştır. Ritüelin maç öncesi başlayıp maç sonrasına kadar geçen süredeki varlığı, istenildiği zaman karşılıklı olarak dijital ekran üzerinden oynanan futbol oyunları ile futbolun sosyolojik arka planı bağlamında değişime uğramaktadır. Çünkü gerçek manada bir takımın taraftarı olan kişi sanal mekanlarda futbolcuyu oyun çubuğunda (joystick) yer alan belli başlı hareket ettirme düğmeleri ile yönlendiriyor olması ve bunu herhangi bedensel bir zorunluluk getirmeksizin sürekli bu oyunun oynanması ile ezberleyerek tamamen motor bir davranış gibi gerçekleştirmesi *“anlamdan işleve doğru gelişen, tekrarlı kullanımdan kaynaklanan ve düşünmeden uzaklaşmayı kuvvetlendiren”* bir durumu açıklamaktadır (Zijderveld 2010: 28). Tekrarlanan davranışların bir süre sonra klişeleşmesi ritüelin kent kültüründeki yerini ve değişimini de etki etmektedir.

Toplumsal ve kültürel değerlere sahip sosyal grupların kendine özgü ayinsel aktiviteleri vardır. Ritüele ihtiyaç duyulması mevcut durumdan bir başka duruma geçmek, terfi etmek gibi nedenlere bağlanabilir. Bazen bu ritüel mutlak bir statüye sahip olmak için gerçekleştirilirken, futbol içerisindeki ritüelin geçici olduğu söylenebilir. Bir takımın taraftar grubunun maç öncesinde, maç esnasında ve sonrasında farklı bir kimliğe bürünmesi, bireyin diğer insanlar ile etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Özellikle modern toplumda bireyin topluma karşı yabancılaşmasının aksine futbolun birleştiriciliği dikkat çekmektedir. Çünkü kendini özgür hisseden insan istediği şekilde sesini yükseltebilmekte, slogan atabilmekte, bağımsız olabilmektedir. Kabul görmek için aitlik duygusu yaşayan birey bir tarafın değerlerini kendi değerleri olarak görür. Taraf olma durumu, kent ritüeli içerisinde toplumsal bir önem taşımaktadır. Maçı izlemek isteyen milyonlarca taraftarın günler öncesinde bilet alması, bilet gişelerinde uzun kuyruklar oluşturması, kulüplerin satış mağazalarından ya da seyyar satıcılardan takımına ait sembolik öğeler satın alması ile başlayan taraftarın ruh hâli stadyumda yerini almasıyla değişiklik gösterir. Orta Asya’daki şaman danslarında şaman, kam, baskının yüzlerine maske takarak, farklı bir bedene sahipmiş gibi davranması, kendinden geçerek simgesel olarak göğe yükselişi gibi ritüellerin temelinde kozmik simgeselliğin bir parçası durumundadır.

Eliade (2006: 12) “maskenin, her zaman ruhlara karşı bir kamuflaj’a da savunma aracı değil, sihirle ruhlar âlemine katılma sürecini yürüten ilkel bir teknik” olduğunu ifade ederek, maskenin bireyin bedeni ile dış dünya arasında bir perde oluşturduğunu ve yaşadığı çevreden başka bir âleme geçiş için gerekli olan ayinsel bir sembol olduğunu belirtmiştir. Toplumların olmazsa olmazı hâline gelen “törenler ve sembollerin” birleştirici özelliği vardır (Edles 2006: 82). Bu bağlamda kimi zaman maske takan, yüzlerini takımın renkleri ile boyayan taraftarlar kimi zaman da konfetiler atarak takımının yanında olduğunu hissettirir. “Yüzünü kurumla boyamak maske takmanın, yani ölü ruhları bedenine almanın, en basit yollarından biri” olduğuna belirten Eliade maçlarda taraftarların yüzlerine takımlarının renkleri ile boyamalarının da tarihi-kültürel uzantısına işaret etmesi açısından önemlidir.

“Temel karakterleri itibariyle kolektif bir nitelik taşıyan ritüeller grubu bir arada tutmakta, dayanışmayı artırmakta, topluluğun kolektif şuurunu güçlendirmektedir” (Karaman 2010: 227). Grup psikolojisi içerisinde bireyin refleksif çerçeveye dâhil olabilmesi için, bağlamda ortaya çıkan kolektif davranışlar, o gruptaki her bireyi etkiler. Futbol tribünleri dışındaki bireyin, futbolun büyümlü atmosferi içerisinde taraftar kimliği ile ortama bağlı davranışları sergilemesi, sözler sarf etmesi kendine biçilen rolü yapma zorunluluğundan kaynaklanır. Çünkü “ritüeller, toplumsal statü ve rollerin de belirleyicisidir” (Karaman 2010: 232). Bu bağlamda gerçekleştirilen ritüellerin farklı bağlamlarda yer alması, statünün ve buna bağlı rollerinde değişmesine neden olacaktır. Örneğin; bir takım taraftarı olarak tribünde taraftar olarak bireyin sahip olduğu statü ile işi gereği bir törende yer alması gereken bireyin üstlendiği statü, kişiler aynı olmasına rağmen farklıdır. İki farklı takım taraftarının göstermiş olduğu fanatikliğin arasındaki benzer ve farklı yanların olması iki ülkenin tarihi değerleri ve hayata yön veren olaylar ile paralellik göstermektedir. Bireyin kendine özgü davranışları ile toplumsal yapı içerisindeki davranışları arasında da farklılıklar olacağından ritüel davranışların “bireysel karakter” kaynaklı olmadığını “sosyal karakter”in ürünü olduğu görülebilmelidir (Özyurt 2005: 152). Diğer yandan bireysel karakterlerin her biri toplumsal karakteri oluşturacağından, diğer bir deyişle toplumsal olarak kabul görmeyen davranışların terkedileceğinden ve beklentiler doğrultusunda davranışlar sergileneceğinden bireysel karakterler toplumsal karakterlerin kapsamında yer alırlar. Futbolun kabul görmüşlüğü ve milli kimliğin sembollerinden biri olması da bireyin toplumsal karakter çerçevesinde davranış sergilemesi ve tutarlı olmasından kaynaklanır.

LAZIO TARAFTARI VE FANATİZM

Lazio takımı İtalyan takımlarının en fanatik takımlarından birisi olarak bilinir. Lazio’nun tarihi geçmişi göz önünde bulundurulduğunda günümüzde fanatik bir takım olarak bilinmesinin nedenleri de ortaya çıkacağı kanaatindeyiz. Roma kulübü

olan mavi-beyaz renklere sahip Lazio takımı siyasi temeller üzerine kurulması bağlamında farklı bir özellik taşımaktadır.

9 Ocak 1900 yılında İtalyan Ordusu mensupları tarafından kurulmuş takma isimleri ise "Biancocelesti" olan Società Sportiva Lazio (S.S. Lazio), maçlarını 82000 kişilik Olimpico Roma Stadi'nda oynar. II. Dünya Savaşı'ndan sonra S.S. (Societa Sportivo) takısı Waffen-SS'i anımsattığı için birçok takım değiştirmişken, İtalya'nın zamane diktatörü Benito Mussolini'nin de desteklediği Lazio, kulüp politikasını açığa vurmuş ve kararlı bir tutumla ismini değiştirmemiştir. (tr.wikipedia.org/wiki/SS_Lazio (09.10.2014).

Lazio taraftarlarının arasında yabancıların bulunmaması kendilerini gerçek Romalı olarak görmelerini haklı çıkarır. Dahası "2005 yılında, İtalyan Futbol kurumu disiplin komitesi tarafından verilen parasal cezalara rağmen Lazio'nun Romalı kaptanı Paolo Di Canio fanatiklerinin faşist Roma selamı ile selamladı. Kötü bir üne sahip irreducibili (boyun eğmez) taraftar grubu ırkçı ve faşist tutumlara sempatici olduğu bilinir" (Pallade vd. 2007: 8). Siyasi görüşlerin ve siyasi liderlerin kendi kuralları doğrultusunda yandaş grupların oluşmasını sağlamada etken olduğu görülür. Aşırılık, diğerlerini dışlama, karşıt görüşe sahip olma ve dogmatik düşüncelerin neticesi hâline gelen fanatizm "1934te Dünya Kupası maçları İtalya'da gerçekleşti ve büyük bir faşist propaganda dalgasına sebebiyet vererek Mussolini diğer ideolojiler üzerinde faşizmin zaferi olarak İtalyan zaferini ortaya koydu" (Boniface 2002: 10).

Lazio'nun önemli futbolcularından olan Paolo Di Canio "ırkçı değilim, faşistim" sözleriyle tanınır. İtalya'da birçok kulüp Nazileri çağrıştırdığı için isminin önünden "SS" yazısını kaldırmıştır, ancak içlerinde Lazio'nun da bulunduğu birkaç kulüp (bir diğeri de taraftarlarına hayran olduğum SS Cavese 1919) bunu reddetmiştir (<http://footballisnotagame.blogspot.com/2010/04/roma-lazio.html> (02.08.2014). Kendilerini faşist olarak tanımlayan Lazio taraftarı Roma taraftarını da komünist olarak nitelendirir.

Derbi karşılaşmalarında özellikle AS Roma takımı ile siyasi görüş ayrılığı fanatizmi uç noktalarda yaşanmasına neden olmuştur. Bu tür büyük kulüplerin taraftar gruplarına verilen isimler de taraftarın yapısını, dünya görüşünü yansıtır niteliktedir. Örneğin; İtalya, İspanya, Portekiz ve Fransa'nın güneyi gibi ülkelerde, ultralar militan fanatik gruplardır ancak onların vahşi eğilimleri oldukça değişiklik gösterir. "İtalya, İspanya ve Fransa'nın belli kısımları gibi ultra alt kültürün baskın oluşu Kuzey ve Doğu Avrupa'daki destek gruplarını etkilemeye başladıkları" belli doğmalardan ortaya çıkan aşırı ve körü körüne bağlılığın yayılarak kendisine taraftar buldukları görülmektedir (Giulianotti 1999: 63). Bu tür futbol grupları üyelik sistemi ile oluşturulduğundan fanatik düşünceye sahip her birey üye olmak durumunda değildir. "Ultra gruplar genellikle resmi üyelik ve istihdam kampanyalarını kapsayan resmi kurumun kısmen asil tabakasını ön plana çıkarmaktadırlar" (Rocco 1998: 216-218). Onların temel işlevi takıma anlamlı ve renkli bir destek sağlamaktır.

“Her türlü fanatizmde görülebilen aşırılık, dışlayıcılık, karşıtlık ve dogmatizm” kendini ispatlama eğilimi, ekonomik sıkıntı, eğitim düzeyi gibi bireyin kişisel temel özelliklerden ya da kısmen de olsa boş zaman kavramı içerisinde serbest etkinlik aralığında rahatlatma amacı ile mevcut pozisyondan uzaklaşma eğilimi sonucunda ortaya çıkabilir. Süreklilik gösteren fanatizm bireyin kişisel temel özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Beyazyüz vd. 2007: 367). “Özellikle 1990’lardan itibaren, sivil hakları geliştirmekten çok var olanı koruyan, milliyetçi coşkularla kitleleri oyalayan popülist bir söylemin her alana yaygınlaşmasında futbol önemli bir rol üstlenmesi” spor faaliyetinden çok meslek hâline gelen futbol üzerinden farklı amaçlara varılmaya çalışılmaktadır (Pazarıcı 2003: 164).

Diğer yandan fanatiklik ile ırkçılık karşılaştırılmamalıdır. İrkçilik etnik tabanlı iken fanatikliğin böyle bir temeli olmasına gerek yoktur. İrkçilik daha çok siyasi temellere dayandırılabilirken, fanatizm ırkçılık için zemin hazırlayıcı bir role sahiptir. Böylelikle fanatizm adı altında ırkçılık yapılabilecektir. İrkçilik karşıtı yapılan çalışmalar kapsamında “1997’den bu yana ırkçılık karşıtı Dünya Kupası İtalya’da her yıl yapılmaktadır. Organizatörler ırkçılık karşıtı Şampiyonluğu diğer kültürlere karşı var olan ön yargıyı yıkmaya ve bir araya gelme ile durum tartışmasının ödüllendirilebileceğini göstermeye çalışmaktadırlar” geniş kitlelerin bir araya geldiği, hem tarihsel hem de sosyo-psikolojik temellere sahip futbolun iletişim aracı olarak kullanılması hedeflenmektedir (King Baudouin Foundation t.y: 20). Bundan dolayı atılan sloganlar ve pankartlarda verilen mesajlar bireylerin tercümanı olarak değerlendirilmelidir.

Yazılı ve sözlü kültürün bir arada kullanıldığı futbol arenalarında verilmek istenen mesajın daha kolay alıcıya ulaşması için yazılı aktarım daha etkili biçimde kullanılır. Televizyon, internet gibi medya iletişim araçları içerisinde internetin ayrı bir önemi vardır. Çünkü “internet günümüzde futbol dünyasında (fiktür tablosu, istatistikler, yaralanmalar, oyuncuların alım ve satımı, takım seçimi, bilet ücretleri ve futbol politikaları hakkında gün gün haberler) önemli bir kaynaktır” (The Social Issues Research Centre 2008: 5). Bilginin depolanmasını sağlayan ve istenildiğinde ulaşılabilen internetin zaman bağlayıcı özelliğe de sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. “Ritüel medya olayının deneyimini paylaşarak bireyler kutsal bir zaman ve mekân içerisinde bir araya” geldikleri fanatiklerin sanal mekânda paylaşımlarının sürdürüldüğü görülür (Edles 2006: 82).

“Sporun kitlelerle, kitle iletişim araçlarıyla, makinelerle ve dinamizmle kurduğu bu yakın ilişkiyonu kentin stilistik bir ifadesi hâline getirmiştir” (Talimciler 2008: 98). Takımların oluşturdukları kulüp ve ya fanatik siteler sayesinde toplumsal mesajlar, takımları hakkında öğrenmek istedikleri her türlü bilgi, forumlar sayesinde paylaşılarak, internet üzerinden de karşılıklı görüş ayrılığı yaşanması neticesinde fanatizmin yaşatıldığı görülür. “Fanatik kulüplerin siteleri hâlinde, forumlar şarkılardan, marşlardan deplasman maçlarına kadarki fanatik kulüplerin etkinliklerini koordine etmek için liderler

acısından iyi bir kurumsal araçtırlar. Ancak onlar fanatiklerin vekâleten oyunun tutku ve duygusuna katılmalarına izin veren bir arenaya dönüşürler” (The Social Issues Research Centre 2008: 49). Futbol stadyumlarındaki paylaşılanın internet üzerinden de sürdüğü görülür.

Görüldüğü gibi fanatizm sadece dışsal bir mekânda ve karşılıklı görüş ayrılıkları olan gruplar arasında değil, sanal ortamda da birbirlerini görmeyen kişi (ler) tarafından da yaşatılabiliyor. İnternet üzerinden yapılan futbol fanatizmin önüne geçmek ne kadar zor ise “ırkçılığın yayılmasını engelleyecek belli kurallar ve etkili kontrol eksikliğinin mevcut” olduğu da göz ardı edilmemelidir (Balestri 2002: 7).

BEŞİKTAŞ ÇARŞI VE FANATİZM

Beşiktaş kulübü 1903 yılında kurulan İstanbul takımlarından olup, Türkiye'nin en büyük üç takımından biridir. Öncelikle Beşiktaş Jimnastik Kulübü olarak kurulmuş olan ve hâlâ takım adının kısaltması olarak BJK'nın kullanılması böyle olduğunu göstermektedir. Futbol oynamanın doğru karşılanmadığı dönemlerde kurulan Beşiktaş kulübünün jimnastik kulübü olarak açılması ve de günümüze kadar bu şekilde gelmesinin nedeni anlaşılmaktadır. Siyah-beyaz formaya sahip olan takımın kurulma aşamasındaki ilk renklerinin “üç kırmızı, iki beyaz çubuklar üzerinde BJK, harfleri, ortada yukarı bakan Türk bayrağı, altında da kuruluş yılı Rumi takvimiyle 1319 olarak (yani 1319+584=1903) olarak açıkça belirtilmekteydi” (<http://www.bjk-1903.net/tarihce.asp> (03.05.2012).

Beşiktaş'ın renklerinin değişikliğe uğraması konusunda, “Balkan topraklarının kaybedilmesinden sonraki süreçte tekrar Balkan topraklarının Türkiye'ye katılacağı tarihe kadar siyah-beyaz renkleri kullandıklarının belirtilmesi”, toplumsal mücadelenin ve duyarlılığın örneğini gösterir niteliktedir (<http://www.bjk-1903.net/tarihce.asp> (12.05.2012). Bir toplumdaki taraftarlık aynı zamanda muhalif olmayı da beraberinde getirir. Özellikle kullandıkları pankartlar, attıkları sloganlar ve kurulan taraftar grupları ile kendi takımlarına bağlılıklarına siyasi bir özellik katmış olurlar. İnternet, televizyon, gazete gibi görsel ve yazılı basın sayesinde verilmesi istenilen mesajlar daha kolay bir şekilde ulaştırılmış olması, tribünlerde özellikle görsel coşkuya meyil hazırlamıştır.

Barış Çoban'ın (2008: 81) “kitlelerin ırkçılışması, saldırganlaşması ve bu anlamda futbolun etkin bir biçimde kullanılmasına karşı yeni bir soluk olmayı hedeflemektedir” ifadesi futbolun toplumların siyasi söylemlerinde, fanatizm olgusu ile futbolun aynı çerçevede sunulmasına zemin hazırladığını göstermektedir. Diğer bir deyişle futbolun birleştirici özelliğinin yanında bir araç olarak kullanılmasına işaret edilmektedir. “Beşiktaş ÇARŞI, FenerbahCHE, Galatasaray TEK YUMRUK ülkemizde futbolun endüstriyelleşmesine karşı muhalif bir karşı çıkışı ortaya koyma çabasıdır” (Çoban 2008: 81). Beşiktaş Çarşı grubunun belli bir siyasi görüşün olduğunu iddia etmek

yanlış olur ancak belli toplumsal olaylara duyarlılığı ve belli pankartlar ve sloganlar ile tribünlere taşınmaları Çarşı grubunu diğerlerinden ayırmaktadır. Sema Tuğçe Dikici Beşiktaş Çarşı için ifade ettikleri bu iddiayı destekler niteliktedir:

"Çarşı her konuda söylenecek sözü olup her şeye karşı olabildir. Tribünlere bir etiket gibi yapıştırılmak istenilen avarelik, cahillik, ırkçılık ya da saldırganlık gibi sıfatların aksine kıvrak zekanın, olan bitenlerden haberdar olmanın, 'öteki'nin varlığını kabul edebilmenin kimi zaman görünen yüzüdür. Asilikle harmanlanmış bir sevginin tezahürü olan Çarşı ruhunu yeniden üreten taraftar kitlesini diğer gruplardan farklı kılan nokta, Beşiktaşlı kimlikleriyle çevresel, kültürel, siyasal ve sosyal mesajlar vermeleri, taraf olmaları ve bu bağlamlarda oluşturdukları son derece yaratıcı tepkisel söylemleridir" (www.tsyd.org) (05.04.2012)

Beşiktaş'ın Çarşı 'kimlikleşme' sürecinin Türkiye'deki en önemli ilk örnekleri olarak sayılabilirler (Aydın vd. 2008: 302). Taraftar grupların bu şekilde davranmalarına iten en önemli etkilerden biri etkileşim içerisinde olmalarından kaynaklanır. Çünkü etkileşim aktif olmayı, tepki vermeyi ve sosyal bağlamda gerçekleşmesi gerekir. Tıpkı ayinsel toplantılar ya da törenler misali gerçekleşen taraftar grupların tribünlerdeki etkileşimi sırasında normal görülen taraftar topluluğu "*dehşete kapılmış bir kalabalık ya da kural tanımayan bir grup hâline gelebilir*" (Şerif 1996: 346). Taraftarlığın fanatizme dönüşmesi böylece gerçekleşmiş olur.

Eleştirilmeye ve bağlı olduğu taraf hakkında kuşku duymaktan uzak olan fanatikler "*önceden kabul edilmiş bir kesinlikten hareket eden her felsefeyi ifade eden dogmatizm*" düşünceleri ile paralellik göstermektedir (Gündoğan 2010: 81). Karşılık beklemeden tüm benliği ile takımına bağlılığını gösteren fanatik kiş(ler) sınırları zorlayan davranışlar, kendi görüşünden olmayan ve aynı gruba dâhil olmayanlara karşı dışlayıcı özellik taşıma, kendi kurallarını kendisi yaratma gibi unsurlar dahilinde hareket ederler. "*Fanatizmde bir düşüncenin, bir inancın, bir siyasal simgenin, bir spor kulübünün renklerinin bağlanma nesnesi olabilmesi psikodinamik olarak kolayca açıklanabilir*" (Göka ve Göka 2009: 326).

"*Aynı ruh hâline giren ve futbolcuyla kendisini özdeşleştiren seyircinin, saldırganlık gösterme ihtimali de artar*" (Acet 2001). Takımındaki futbolcuların dışında on ikinci adam olarak kendini gören seyirci empati yolu ile takımını benimseme yolunu seçer. Böylece tepkisel bir güç ortaya çıkar. Gücü sergilerken bir takım semboller veya şekillerde destekleyici özellik taşır. Örneğin; Beşiktaş çarşı taraftar grubunun Çarşı kelimesinde yer alan "A" harfinin anarşizm işareti şeklinde olması, tepkiselliğin güç ile ortaya çıktığını göstermektedir. "*Ben ile toplum arasındaki çelişme, ben lehine anarşizm, toplum lehine de kolektivizm*" çelişme olgusunun göstergeleridir (Gündoğan 2010: 113). Lidersizliği, kölesizliği, emir altında olmaması, herkese eşit davranmayı öngören anarşizm "*bütün insan gruplarında görünen otoriteye karşı oluşmuş bir reaksiyon niteliğindedir*" (Uğur 2010: 138). Ortak siyasi bir görüşe sahip kişilerin dâhil olduğu düşünülen Çarşı grubu, bu düşüncenin aksine "*anarşizm özgürlük ve eşitliği*

savunurken, liberalizm eşitliğin olamadığı bir özgürlük ve sosyalizm ise özgürlüğün olmadığı bir eşitlik" anlayışına sahip olmasından dolayı anarşizmin siyasi bir görüş değil bir yaşam biçimi olduğu söylenebilir (Walter 2002: 29).

SLOGANLARIN VE MARŞLARIN İŞLEVİ

"Artistik bir süreç olarak folklor, müziğe ait, göze hitap eden, harekete dayanan veya dramatik herhangi bir iletişim aracında bulunabilir" (Ben-Amos 2006: 50). Sloganların işlevsel kuram içerisinde ele alındığında "toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmanın" futbol sahalarındaki dışavurumsal yönü olarak nitelendirilebilir (Çobanoğlu 2008: 236). Taraftar gruba ait pankartlar ve sloganlar bir mesajın iletilmesi açısından önemlidir. Pankartlar yazılı, sloganlar ise sözlü iletişim aracılığıyla iletilir. Sloganın atılması sırasında görselliğin de ön plana çıktığı görülür. "Hem ayağa kalkan kalabalık karşı olduğu şeyleri toptan yargılar, hem de değişmez bir şekilde yeni düzenin gözde değerlerini ifade eden sloganlar gelişir" (Şerif 1996: 721). Sloganlar psikolojik ve fiziksel olarak rahatlamayı sağlamanın toplumsal duyarlılığın gösterilmesi, acının paylaşımı, barışın vurgulanması, dini ve milli duyguları harekete geçirmesi, tabiat olaylarına dikkat çekilmesi, hayvan ve insan hakları çerçevesinde mesajların verilmesi gibi birçok amaca hizmet etmektedir. Beşiktaş taraftarının özellikle çarşı grubunun tribünlerde açmış olduğu pankartlara göz atılacak olunursa bu açıkça görülmektedir.

Metin mutlaka yazılı bir belge olmak durumunda olmadığı gibi doku ve bağlamında derleme ve alan araştırmalarında kullanılan yöntemler dışında kullanılabilirliği vardır. Sloganlar incelenirken performans teoriden yararlanılabilir. Araştırma yapılan alan futbol sahası ise icra sloganlar ve dilbilimsel olarak dokusu ise her bir harfin ve kelimelerin özü olduğu söylenebilir. Bu bağlamda belli bir işlevi belli bir bağlam içerisinde gerçekleşen sloganların anlatmak istedikleri pek çok toplumsal, psikolojik konu olduğuna dikkat edilmelidir. Van depremi sonrasında yardım elini uzatan Beşiktaş taraftarı, toplumsal duyarlılığa da işaret ederek Van için "Güneş yolluyorum sana dayan, biz varız üşümeyeceksiniz" yazılı pankartı ile futbolun sadece spor değil kitlesel iletişim alanı konumunda olduğunu gösterir. "Her Yer Filistin, Hepimiz Filistinliyiz", "Gazze Ağlansın" gibi sloganlar uluslar arası destek, dostluk mesajları, "Hepimiz Eto'oyuz!", Tribünde Irkçılığa Yer Yok", Irkçı olmak Cimbomlu Olmaktan da Beter gibi", Hepimiz Hâlâ Zenciyiz", gibi mesajlar ile ırkçılığa karşı olduklarını, "1 Gün barış 365 Gün savaş Olmaz", "Beşiktaşlıyız Savaşa Karşıyız", "Ne Irak, ne Filistin, ne Lübnan, akmasın artık hiç kan, ölmesin yüzlerce can, her savaşa karşıyız" pankartları ve sloganları savaşın değil barış istemi, "Bu Vatanı Bölemezsiniz, Hepimiz Mustafa Kemaliz, Çarşı Teröre Karşı!", "Bu Vatan İçin Yaşadınız, Bu Vatan İçin Öldünüz... siz toprağa değil kalplere gömüldünüz" ve "Şehitler Ölmez Vatan Bölünmez" diyerek milli ruha sahipliği, "Hz. Muhammed 1481 Yaşında", Kadir Gecesi mübarek olsun" pankartları ile İslami

şuuru "Maganda Kurşununa Hayır!", "Vergimizi de Vereceğiz, Şampiyon da Olacağız" gibi söylemler ile hem sağduyulu olmamayı hem de vergilerin çokluğunu eleştiriyi, Küresel Isınmayın!, "Hepimiz Özürliyoruz" diyerek küresel ısınmaya dikkat çekerek, engelli olanların yanında oldukları vurgusu, "help Somalia" (Somaliye Yardım Et) ve Hayvan barınaklarına ilgi! gibi pek çok sözlü ve yazılı mesajlar Çarşı grubu tarafından iletilmiştir.

Eker (2010: 85) "futbol takımlarının din/mezhep; slogan ve tezahüratların zikir/ilahi ya da ayindeki trans çılgınlıkları; stadyumların ayin mekânı, mabet olduğu kentlerde, taraftarların takım renklerini taşıyan özel kıyafet ve aksesuarları, takım renklerine boyanmış yüzleri, oyuncuların özellikle gol ve galibiyet sonrası bireysel ya da toplu ayinsel gösterileriyle büyük bir kabile ayinini andıran futbol maçı, bir yanı sıra da sözlü kültür ürünlerinin yaşatıldığı ve dönüştürüldüğü mekânlardır" diyerek maçlarda söylenen marşlar ve atılan tezahüratların kültürel belge niteliğinde olduğuna vurgu yapmaktadır. Aşağıdaki Beşiktaş marşlarından alınan örnekler bakıldığında hayatın tutulan takım için adanmışlığı görülür. Canını Beşiktaş uğruna vermeye hazır olduğunu dile getiren taraftarın büyüklüğü ortamdan etkilenmesi ve bazı davranışları da grup psikolojisi ve bilinç dışı olarak gerçekleştirdiği söylenebilir.

BEŞİKTAŞ MARŞI

Beşiktaş diyerek sana yüz vurduk
Siyahın yanına beyazı koyduk
Yıllardan beridir hep seninle olduk
Beşiktaş sen bizim herşeyimizsin

Karasına akına
Beşiktaş'ım yoluna
Bin can feda senin uğruna
Gel dedin de gelmedik mi
Sev dedin de sevmedik mi
Sen dedin de ölmedik mi Beşiktaş...

Yukarıdaki dizelerde ölümüne bağlılık, kendini adanmışlık ve de takımı ilahlaştırmaya varan ifadeler yer almaktadır. "Beşiktaş sen bizim her şeyimizsin" cümlesinde yer alan her şey olabilme iddiası çok kapsamlı olarak görülmektedir. Kişiye dair değerler, inançlar, maddi ve manevi sahip olduğu şeyler... vb. gibi bir çok şeyi içerisinde barındırır. "Bir can feda senin uğruna", "Sen dedin de ölmedik mi" cümlelerinde de kendi canına kıyabilecek, kendine zarar verebilecek büyüleyici bir etkiye sahip olan takımlarına atıfta bulunulması psikolojik hastalık boyutu içerisinde değerlendirilebilecek bir özellik taşımaktadır.

Yine aynı şekilde "doğum ve ölüm gibi geçiş dönemlerinden" söz eden dizelerde imkânsız bir olgunun yaşam biçimi hâline döndüğü görülür. İnsan doğduğunda belli

özellikler ile dünyaya gelmiş olu ancak taraftarlık gibi toplumsal bir olay sonradan birtakım öğretiler ve etkilenmeler sonucu birey tarafından tercih nedeni olur. Bunun için kimse zorlanmaz, her birey tercihinde özgürdür. “Beşiktaşlı doğup, Beşiktaşlı olme” inancı paradoksal bir özellik taşımaktadır. İroninin açıkça görüldüğü bu dizelerde böyle bir şeyin olmayacağını farkında olan bireyin bağlılığı tamamen sosyo-psikolojik temellere dayandırılabilir. (<http://www.bjkclub.net> (06.06.2012))

“Hare’nin belirttiği gibi eğer ahlak teorisi fanatikler ile alakalı değil ise utanılacak bir durum olabileceğini Fullinwinder sık sık tekrarlar. Ancak fanatiklerin üstesinden gelmedeki yetersizliğini göstermek için Fullinwinder tarafından alınan karar hakkında mantıklı bir biçimde kabul edilemez bir duruma sahip olduğu gösterilemez. Aynı şekilde o milliyetçi görüşün içerisinde yer alan ölümcül zayıflık olarak bilinen ahlak dışı olma yolundaki fanatik davranışların tümünü göstermediği gerçeğini dile getirir” (Narveson 1978: 257). Bunun gibi Lazio taraftarlarının Roma taraftarları için “Sarı Kırmızılı Yahudiler”, “Sizin yeriniz gaz odaları. Hepiniz Auschwitz’e” gibi söylemleri Laziolular’ın, Hitler’in Yahudi soykırımını anımsatan pankartları tamamen futbol üzerinden yapılan siyasetin canlı örneğidir (<http://spor.milliyet.com.tr/lazio-taraftarindan-irkcitezahurat/spor/spordetay/24.04.2012/1531995/default.htm>).

Tüm bu değerlendirmelere bakıldığında sosyo-psikolojik yapının, ekonomik düzeyin, ülkelerin siyasi geçmişinin, toplumsal olayların birey üzerinde etkisinin ne denli önemli olduğu görülmektedir. Toplumu etkisi altına alan bu unsurların yanında arkaik toplumlardan günümüze gelen kültürel birikimlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak toplumların yaşantısına yansımaktadır. Takımların sembolü olan renkler, hayvanlar mitolojik bir anlam içermeleri açısından önemlidir.

MİTOLOJİK SİMGE AÇISINDAN BEŞİKTAŞ VE LAZİO’NUN ORTAK ÖZELLİĞİ

İlk jimnastik kulübü olan Beşiktaş ile ilk atletizmi kulübü olan Lazio’nun benzerliği olmasının yanında takımların ambleminde benzerliği dikkat çekicidir. Her iki takımın sembolü kartal motifidir. Beşiktaş ve Lazio takımlarındaki kartalın duruşu birbirlerine benzerlik göstermektedir. Takımları sembolize eden hayvanlar, renkler ya da takımla özdeşken sloganlar takımın ruhu için çok büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla bir resme bakıldığında ne gördüğümüz değil ne görülmeyenden yola çıkılırsa kartal motiflerinin manasını yalnızca bir çizimden ibaret olmadığını, önemli bir kültür ruhunu bünyesinde taşıdığını görebiliriz.

Kuşlar bağımsızlığın, gücün, yaratılışın timsali olarak iyi ve kötü sembollere sahiptir. Mitolojide kuşlara atfedilen rollere bakıldığında yırtıcı ve heybetli kuşların kutsal sayıldığı görülür. Diğer yandan saksığan ve kuzgun gibi kuşların olumsuz özelliklere sahip olduğu destanlarda işlenmektedir. Destanlarda özellikle yer alan iyi ve kötü sembol özelliğine sahip kuşlar ayrı başlıklar hâlinde incelenmiştir. “Yapılan etnografik çalışmalar kuş ya da başka hayvanların kılığına giren sayısız şaman örneği

vermiştir. Kuş kostümü en temel şaman kostümlerindedir ve şaman kelimesinin de çıktığı yer olan Tunguzlarda, Şamanların kuş kostümüyle bulunmalarının belli bir sebebi vardır ki bu da öte dünyaya uçmanın bir vazgeçilmezidir” (Roux 1998: 237).

Kartal motifinin somut özelliğinin ardında yatan soyut anlamın da anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kartalın sahip olduğu sembolü mitolojik çerçevede ele almak daha doğru olacaktır. “Resmin dış yüzeyindeki manasız resimler, mitolojinin kelimeleri gibi” olmasından dolayı her iki takımın sembolü mitolojik kelimeler ile anlatılmayı gerektirmektedir (Ergun 2011: 138).

Lang (1893: 54) kartalın özellikle büyük bir yaratıcı güç olduğu ifade ederek kozmogonik yaratılışın temsilcisi olduğunu vurgulamaktadır. Göksel âleme ait unsurların gök ve yeryüzündeki timsali olarak görülen kuş motifi içerisinde kartalın ayrı bir önemi vardır. “Güneşi ve aynı zamanda güç ve kudreti ifade eden” kartalın donuna girme gizlenmenin yanında güce sahip olma isteminden de kaynaklanmaktadır (Çoruhlu 2010: 154).

“Kuşlar, göğe yükselme tanrısal simgeçiliğini, böylece soyun tanrı soyundan geldiğini hatırlatır veya sembolize eder” (Önal 2009: 64). Beşiktaş sembolü olan kartalın siyah-beyaz formalı Beşiktaş simgeleyen ikonu pençelerinin arasına alıp uçuşması, ongon kuşlar arasında yer alan kartalın koruması altında olduğuna işarettir. Aynı şekilde Lazio takımının da Kartal’ın Lazio formasını pençeleri ile tutup uçuyor pozisyonunda görülmesi kültürel etkileşimin ve mitsel ortaklıkların göstergesidir. “Kartal yuvasında doğan Şato hükümdarı” için kaynaklarına göre Göktürlere mensup idiler (Ögel 1993: 585). Bu bağlamda değerlendirilecek olursa iki takım armasında yer alan kartalın pençeleri ile takımın formasını taşıyor olması, kartalın yavrusunu taşımasına benzetilerek farklı bir mana kazandırılabilir. Beşiktaş taraftarının kendi stadyumu için rakip takımlara karşı ve internet adresi olarak da kullanılan “kartal yuvası” terimi mitsel bağlamda değerlendirilebilir.

“Kartal kültürüyle ilgili geleneklerden anlaşıldığına göre eski zamanlarda bu kuş güneş ve gök-tanrının sembolü sayılmıştır” (İnan 2006: 46). Kartalın en önemli özelliklerinden biri yüksekten uçuşması ve genellikle sarp kayalıklara yuva yapmasıdır. Sürü hâlinde uçmamaları, özellikle yalnız uçmaları da tanrısal simgecilik bağlamında değerlendirilebilir bir nitelik taşır. Tanrının birliği, göksel inanış, gücü ve kudreti kartal ile özdeşleştirilebilir. “Yakutlara göre en korkunç and kartal adıyla içilen anttır. Kartal adıyla yalan yere and içenlerin ocağı söner, yani nesli, tohumu” kesildiği inancına göre koruyucu özellik taşımasının yanında insanda olumsuz bir etkide yapabilir (İnan 2006: 118). Tanrı adı ile edilen yemin ile eşit tutulması, kartal’ın kült bağlamında insan hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu göstermektedir.

TAKIM RENKLERİN MİTOLOJİK ANLAMLARI

"Beyaz renk, bu anlamı bakımından yaşlılık, deneyimle dolu olma ve kocalık, büyüklüğü ifade etmektedir" (Ögel 1991: 377-378). Dahası beyaz renk saflık, bereklilik, akıl, bilgelik, temizlik gibi anlamları temsil eder. "Gök Tanrı kavramının yerini birçok Türk topluluğunda görülen Ülgen'in almasıyla ilgili olabilir; yani aslında ikinci derecede bir tanrı olan Ülgen daha sonra Gök tanrı'nın yerini almıştır" (Çoruhlu 2010: 211). Olumlu anlamları karşılayan beyaz renk "diğer tüm renklerin anası olarak açıklanmasına" karşılık siyah renk ise kötülük, üzüntü, matem, ölüm gibi olumsuz anlamlar içermektedir (Nerimanoğlu 1996: 64). B. Ögel (1985: 259) Ali Şir Nevainin, "cansız cisimden hiçbir şey hâsıl olmaz. O gülsüz kara toprak ise, ay ışığı olmayan, kara toprak gibidir" sözleri ile verimsiz, bereketsiz anlam ifade etmektedir ki Dede korkuta çocuğu olmayana kara Otağın layık görülmesi de çocuksuzluğun, meyve vermeyen ağaç gibi görülmesine işarettir. Ülgen nasıl ki beyaz rengi ile karşılık bulur ise Erlik de "gözleri ve kaşları kömür karası" olarak ifade edilir ve "kara çamurdan ya da kara demirden bir sarayda oturduğu" düşünülür (Çoruhlu 2010: 206).

Gök tanrı kavramındaki gök bir kelime ile kullanıldığında ilahi bir anlam kazanır. "Gök renkli erkek kurt gök tanrının bir simgesi" olmasından anlaşılacağı üzere mavi renginin kutsallığı önceliklidir (Çoruhlu 2010: 210). Yukarıda Beşiktaş ve Lazio takımının renklerinin hakkında verilen bilgilere bakıldığında renklerin mitolojik anlamlarının da takımların ruhlarının keşfedilmesinde önemli olduğu görülür. Beşiktaş marşları ve sloganlarının çoğunda yer alan "yer siyah gök beyaz" gibi ifadeler bilinçaltında yatan öğretilerden ve kültürel bağların sayesinde meydana geldiği söylenebilir.

SONUÇ

Spor yapan her birey profesyonel sporcu olarak isimlendirilemez. Profesyonel olarak yapılan spor mesleki bir özelliğe de sahip olduğundan çok çalışmayı ve boş zaman kavramından çıkıp statü kazanma çabası içerisinde bir endüstrileşmenin bir parçası hâline gelir. Taraftar, fanatik, holigan kavramlarını ortaya çıkaran bir takıma bağlılık dereceleri olarak ifade edilmiştir. Futbolu bir iş hâline getiren durumlara bakıldığında futbol seyircisi, takımı ve oyuncusu bir bütün olarak ele alınması gerektiği ortaya konulmuştur. Boş zamanın değerlendirme etkinliği olasıdan çok bir meslek hâlindeki futbol özellikle kent hayatında ritüelin bir parçası hâline gelmiştir.

Sporun toplumsal yapının bir yansıması olduğunun en önemli göstergesi sosyolojisi, psikolojisi, tarih, tıp gibi disiplinler ile ortak yapılan çalışmalar sonucunda tutarlı sonuçlar elde edilmeye çalışılmaktadır. Sporun her hangi bir dalı olmasının ötesinde davranışların nasıl ve neden sorularına cevap aramak futbolun

diğer spor dallarından çok farklı bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Futbol, fanatizm, slogan ve pankartlar, taraftar ve futbol sahası, takım simgeleri ve bunların mitsel özellikleri, futbolun tarihi gibi başlıklar insanın doğuşundan bu yana futbola yönelik bilinçli ya da bilinç dışı sergilemiş oldukları davranışlar ve inançların ortaya konulmaya çalışması boş zaman etkinliği olarak yapılan futbolun çok yönlü özelliklere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Güce sahip olmak isteyen bireyin kaybetmeye karşı tahammülü olmamasının altında yatan gerçekler ve aynı bireyin futbol sahası dışında ve içerisindeki davranışındaki değişimin bireysel ve grup davranışları bağlamında incelenmesi ile gerçek yaşamdan kısa süreliğine de olsa kaçışın bir göstergesi olarak ortaya konulmuştur. Fanatikliğin aşırılığı, diğerlerin dışlanması olarak tanımlanmasının yanında yobazlık olarak da açıklanması dogmatik düşünce içerisinde ele alınmıştır. İnsanın kendini tanıma isteğinden bu zamana kadar, pek çok inanç sistemi içerisinde farklı kurallar ile yaşayan insanoğlu, kendi inancına göre farklı yöntemleri de hayatına yerleştirmeyi başarmıştır. Herhangi bir eleştiri ya da farklı bir düşünceye tahammülün olmadığı fanatiklik boyutu içerisinde insanın varlık nedenini araştırmasının aksine dogmatik düşünce çarkının bir parçası konumuna dönüşmesini, kendini tekrarlayan dairesel bir süreç olarak tanımlamak mümkündür.

Halkbilimi sadece masal, hikâye, destan, türkü, mani gibi halk edebiyatı unsurlarının incelenme alanı olmayıp, bunun yanında başka bilim dallarına ait olduğu düşünülen pek çok konunun halkbilimsel olarak incelenmesini sağlar. Hayatın içerisinde yerini alan halk kültürü unsurlarının birer parçası olan motifler gizli mesajlara sahiptirler. Kültürel ayna niteliğinde olan günümüzde farklı alanlarda, farklı amaçlar ile karşımıza çıkan motifler İslam öncesi Türk kültür ile günümüz dünyası arasında köprü vazifesi görmektedirler. Bu bağlamda iki takımın logolarından yola çıkarak aynı yırtıcı kuşun takım armasında yer almasının yanında mitsel özellik açısından iki takım logosu içinde aynı açıklamaların getirilmesi ile kültürlerarası etkileşime vurgu yapılmıştır. Kült inancının yanında Türk kültüründe renklerin öneminden yola çıkarak siyah, beyaz, mavi renklerinin kültürel açıdan anlamları ve neleri ifade ettiklerine açıklık getirilmiştir. Maçlarda etkileşimin ve etkinin önemli unsurlarından olan slogan, marş ve pankartların siyasi, toplumsal, mitolojik açıdan vermek istedikleri mesajlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

ACET, Mehmet (2001), "Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler", *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.

ARIK, Bilal (2004), *Top Ekranda*, İstanbul: Salyangoz Yayıncılık.

- AYDIN, M. Berkay vd. (2008), "Endüstriyel Futbol Çağında "Taraftarlık" İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26, s. 289-316.
- AYDOĞAN, Filiz (2004), *Medya ve Popüler Kültür*, İstanbul: MediaCat Yayınları.
- BALESTRI, Carlo (2002), *Racism, Football and Internet*, Vienna.
- BAMBERY, Chris (2002), *Marxizm ve Spor. Birikim*, 158, s. 82-93.
- BEYAZYÜZ, Murat vd. (2007), "Fundamentalizmin Psikolojisi", *Avrasya Dosyası*, 13 (3), s. 355-384.
- BONIFACE, Pascal (2002), "Football As A Factor (And A Reflection Of International Politics", (www.ceri-sciences-po.org) (18.05.2012).
- BOZKURT, Ömer (1972), *Ayrımsal Sosyoloji ve Toplumsal Yapı*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- CANETTI, Elias (2003), *Kitle ve İktidar* (Çev. Gülşat Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ÇEPE, Kubilay (1992), "Futbol Müsabakalarında Seyircilerin Saldırganlıkları ve Şiddet Sebepleri Üzerine Bazı Araştırmalar", *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- ÇOBAN, Barış (2008), "Futbol ve Toplumsal Muhalefet", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, s. 59-88.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2008), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇORUHLU, Yaşar (2010), *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabancı Yayınevi.
- EDLES D. Laura (2005), *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji* (Çev. Cumhur Atay). İstanbul: Babil yayınları.
- ELIADE, Mircea (2006), *Şamanizm*, (Çev. İsmet Birkan), Ankara: Pelin Ofset Tipo Matbaacılık.
- ERDOĞAN, İrfan (2008), "Futbol ve Futbolu İnceleme Üzerine", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26(1-58).
- ERGUN, Metin (2011), *Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları*, İslamiyet Öncesi Türk Destanları, (Ed. Saim Sakaoğlu-Ali Duymaz) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- GIULIANOTTI, Richard (1999), *Football: a sociology of the global game*, Cambridge.
- GÖKA Erol vd. (2009), "Futbolun Psikodinamiği", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, s. 325-331.
- HANKO, Lauri (2009), *Ritüellerin Oluşum Süreci*, (Çev. Ruhi Ersoy). (Ed: M. Öcal Oğuz; S. Gürçayır; S. Çalış), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar III*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s. 203-216,
- İNAN, Abdulkadir (2006), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: TTK Yayınları.
- KARAMAN, Kasım (2010), "Ritüellerin Toplumsal Etkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, s. 227-236.
- KING BAUDOUIN FOUNDATION (t.y.), *Stand up Speak up; Good Practises*.
- KURTHAN, Fişek (2003), *Spor Yönetimi*, İstanbul: YGS Yayınları.
- LANG, Andrew (1893), *Custom and Myth*. London: Aberdeen University Press.
- NARVESON, Jan (1978), "Liberalism, Utilitarianism, and Fanaticism: R. M. Hare Defended", *Ethics*, Vol. 88 (3), USA: The University of Chicago Press, s. 250-259
- NERİMANOĞLU, Kamil Veli (1996), *Türk Dünya Bakışında Reng*, (Ed: S. Tural, E. Kılıç), Nevruz ve Renkler, Ankara: A.K.M. Yayınları, s.63-73.

- ÖGEL, Bahaeddin (1985), *Türk Kültür Tarihine Giriş. VI. Cilt*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ÖÇÜT EKER, Gülin (2010), "Futbolun Dayanılmaz Çekiciliği, Büyülenen Taraftar Portresi, Fanatizm Ve Beşiktaş", *Millî Folklor*, 22 (85), 173-182.
- ÖNAL, Naci (2009), "Kutsalın Türk kültüründeki İzleri: Tanrısal Simgecilik", *Millî Folklor*, 57, 72.
- ÖZDEMİR, Nebi (2005), *Türk Eğlence Kültürü*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- ÖZYURT, Cevat (2005), *Modern Toplumun Çözümlemesi*, İstanbul: Açılım Kitabevi.
- PALLADE Yves vd. (2007), "Antisemitizm And Racism In European Soccer", *AJC Berlin Office/Ramer Center For German-Jewish Relations*, s. 15.
- PAZARCI, G. Nilgün (2003), *Medya ve Toplum*, (Ed. Sevda Alankuş), "Türkiye'de Gazetecilerin "Gözlükleri"/Medyanın Dönüşemeyen Kodları, İstanbul: Lps İletişim Vakfı Yayınları
- RAPPAPORT, A. Roy (2006), *Ritüel*, (Çev. Korkmaz, Kürşad), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. (Ed: M. Öcal Oğuz, M. Ekici, N. Özdemir, G. Ö. Eker, S. Gürçayır), s.299-308, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ROCCO, De Biasi (1998), "Thepolicing of hooliganism in Italy", in: Della Porta, (Ed. Donatella & Reiter, Herbert) *Policing protest. The control of mass demonstrations in Western democracies*, Minneapolis and London, 213- 227.
- ROUX, J. P. (1998), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini (2. bs.)*. (Çev. A. Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınevi.
- SPAAIJ, Ramon (2005), "The Prevention of Football Hooliganism: A Transnational Perspective", (Ed. J. Aquesolo Vegas Actas del X Congreso Internacional de Historia del Deporte. Sevilla: CESH, s. 1-10.
- STEMMLER, Theo (2000), *Futbolun Kısa Tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi.
- ŞERİF, Muzaffer (1996), *Sosyal Psikolojiye Giriş II*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- TALİMCİLER, Ahmet (2008), "Futbol Değil İş: Endüstriyel Futbol", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, s. 89-114.
- TFF YAYINLARI (1992), *Türk Futbol Tarihi*. Gül Basım AŞ.
- THE SOCIAL ISSUES RESEARCH CENTRE (2008), "Football Passions" (Report of research) Oxford/England.
- UÇUR, Gökhan (2010), "Dünden Bugüne Anarşizm Ve Anarşizmin Çözmesi Gereken Sorunlar", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 12/1, 133-158.
- WALTER, Nicholas (2002), *About Anarchism*, Londra: Freedom Yayınları.
- www.bjk-1903.net//tarihçe.asp. (05.05.2012)
- www.bjkclub.net (06.04.2012)
- www.tr.wikipedia.org/wiki/SS_Lazio (17.04.2012)
- www.tsyd.org/kitap/%C3%87ar%C5%9F%C4%B1%20kitab%C4%B1.pdf (05.04.2012)
- ZIJDERVELD, C. Anton (2010), *Klişelerin Diktatörlüğü* (Çev: Kadir Canatan). İstanbul: Açılım Kitapçılık.